

نقش بوم‌گردی در توسعه اقتصادی مناطق روستایی (مطالعه موردی: دهستان پنجهزاره شهرستان بهشهر)

محمد روشنعلی^{*۱} وحید ریاحی^۲

۱- دانش‌آموخته کارشناسی ارشد جغرافیای طبیعی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل
۲- دانشیار گروه جغرافیای روستایی، دانشگاه خوارزمی تهران

چکیده

بوم‌گردی به‌عنوان یکی از شاخه‌های صنعت گردشگری تقریباً ۲۷ درصد سفرهای بین‌المللی را در بر می‌گیرد و چنانچه به صورت مناسب مدیریت شود، می‌تواند به اشتغال محلی، فرصت‌های توسعه‌ی بومی و حفظ محیط طبیعی منجر گردد. دهستان پنجهزاره با داشتن طبیعت زیبا، سرسبز و چشم‌اندازهای منحصربه‌فرد، دارای بیش از ۱۰ جاذبه طبیعی متنوع و ارزشمند بوده، که بهره‌گیری از این قابلیت‌های ارزشمند و متنوع در صنعت گردشگری به‌مثابه منابع اقتصادی اهمیت دارند. هدف از انجام این پژوهش، بررسی اثرات بوم‌گردی در توسعه اقتصادی دهستان پنجهزاره می‌باشد. پژوهش از نوع کاربردی و روش تحقیق آن نیز که بر پژوهش موردی استوار است، توصیفی-تحلیلی است. جامعه آماری پژوهش را کارشناسان و صاحب‌نظران سازمان‌ها و مؤسسات دولتی و خصوصی فعال در حوزه گردشگری شهرستان بهشهر تشکیل می‌دهند که با استفاده از روش گلوله برفی، تعداد ۷۰ نفر به شیوه نمونه‌گیری هدفمند (نمونه در دسترس) انتخاب شدند. ابزار سنجش در این تحقیق پرسشنامه محقق-ساخته می‌باشد که روایی آن به صورت محتوایی و پایایی آن از طریق ضریب آلفا کرونباخ، ۰/۸۲۶ محاسبه شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار SPSS و برای اثبات فرضیات از آزمون کای اسکوئر (خی دو) استفاده شده است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد بوم‌گردی در ایجاد و افزایش اشتغال، ارتقاء سطح درآمد مردم و افزایش میزان سرمایه‌گذاری دهستان پنجهزاره تأثیر مثبت و معنادار دارد. همچنین نتایج نشان داد این دهستان از لحاظ منابع طبیعی، جذابیت‌های پیرامون و دسترسی، وضعیت مناسبی دارد؛ ولی از نظر امکانات رفاهی توریست کمبودهایی دارد که در این زمینه دولت یا بخش خصوصی می‌تواند با مطالعه‌ی کامل و جامع منطقه با توجه به توان‌های آن و با لحاظ کردن اصول زیربنایی توسعه‌ی پایدار در جهت رفع کمبودهای منطقه اقدام کند.

واژه‌های کلیدی: بوم‌گردی، جاذبه‌های طبیعی، اشتغال، دهستان پنجهزاره.

* نویسنده رابط: mohammadroshanali@yahoo.com

مقدمه

هر منطقه با توجه به پتانسیل‌ها و امکانات موجود خود می‌تواند از راههای مختلف در محور توسعه قرار بگیرد و با توسعه در یک بخش، زمینه توسعه در سایر بخش‌ها را فراهم کند. اولین قدم برای توسعه منطقه، توسعه اقتصادی آن است. در نتیجه، با توجه به هدف اصلی گردشگری که تولید درآمد و جذب سرمایه برای منطقه است، نقش راهبردی و کلیدی گردشگری در توسعه هر منطقه‌ای نمایان می‌شود (صداقتی و فغوریان، ۱۳۹۰: ۱). با رونق جهانی صنعت گردشگری، تعداد فزاینده‌ای از مناطق در کشورهای در حال توسعه اهمیت گردشگری را به منزله عامل مهم در توسعه اقتصاد منطقه‌ای درک کرده‌اند (یانگ و فیک^۱، ۲۰۱۴: ۱۴۴). بدین ترتیب، این صنعت یکی از ارکان مهم اقتصاد جهان کنونی را در بر می‌گیرد و سرمایه‌گذاری در این صنعت، پربازده‌ترین سرمایه‌گذاری‌ها محسوب می‌شود (رامشت و فیض‌الهی، ۱۳۹۲: ۲). توسعه‌ی صنعت گردشگری، به ویژه برای کشورهای در حال توسعه که با معضلاتی همچون میزان بیکاری بالا، محدودیت منابع ارزی و اقتصاد تک محصولی مواجه هستند، از اهمیت فراوانی برخوردار است (کرمی‌پور، ۱۳۹۱: ۱). یکی از شاخه‌های رو به رشد گردشگری، اکوتوریسم یا بوم‌گردی است (نوری و تقی‌زاده، ۱۳۹۱: ۴۱). واژه‌ی اکوتوریسم برای اولین بار در سال ۱۹۸۳ توسط هکتور لاسکورن استفاده شد. این واژه، در شرح سفر به مناطق بکر طبیعی با هدف طبیعت‌گردی و با تأکید بر جنبه‌های آموزشی این گردش به کار رفت (بیراوند، ۱۳۸۷: ۸۴). بوم‌گردی مفهوم جدیدی در گردشگری است که نخستین جرقه‌ی آن به وسیله‌ی ایده‌ی همسازی دوباره با طبیعت واقعی شکل گرفت. از نظر جامعه‌ی بوم‌گردی، گردشگری طبیعی، سفر مسئولانه به نواحی طبیعت است که حفاظت محیط طبیعی و تقویت رفاه جامعه‌ی محلی را به همراه دارد (تامپی^۲، ۲۰۰۵: ۲۵). برآورد شده است که بوم‌گردی تقریباً ۲۷ درصد سفرهای بین‌المللی را در بر می‌گیرد و چنانچه به صورت مناسب مدیریت شود، می‌تواند به اشتغال محلی، فرصت‌های توسعه‌ی بومی و حفظ محیط طبیعی منجر گردد (گیتینجی^۳، ۲۰۰۶: ۹). با توجه به پتانسیل‌هایی که کشور ایران در جاذبه‌های گردشگری و تنوع اقلیمی کم نظیر در دنیا دارد و جایگاه باارزشی که صنعت توریسم در جهان اشغال می‌کند و نقشی که این صنعت، به عنوان بزرگترین صنعت خدماتی دنیا، در تولید ناخالص داخلی کشورها و جذب نیروی کار و درآمدهای جهانی دارد، می‌توان گفت یکی از بنیادی‌ترین فعالیت‌های اقتصادی جهان به شمار می‌رود. اتکای کشورمان به درآمدهای نفتی و پیامدهای ناگوار ناشی از اقتصاد تک محصولی در جهان فعلی، خیل عظیم نیروی جوان متقاضی کار در کشور و مصرف بی‌رویه‌ی انرژی، هزینه بسیار سنگینی برای کشور در پی خواهد داشت. برای گذر از این مسائل و تنوع بخشیدن به درآمدهای کشور، بوم‌گردی نه به عنوان یک برنامه بلکه به عنوان راهبردی اساسی و کلان بایستی قابل توجه قرار گیرد (میرزاده کوهشاهی و دهقانی، ۱۳۹۵: ۷). گردشگری و بوم‌گردی می‌تواند در رشد و توسعه اقتصادی هر منطقه‌ای تأثیرگذار باشد. به ویژه در دهستان پنجهزاره که از ظرفیت‌های بسیاری در زمینه بوم‌گردی برخوردار است. به همین دلیل باید مسئولان این حوزه در زمینه تقویت و ایجاد زیرساخت‌ها برای جذب گردشگر گام‌های اساسی بردارند. این در حالی است که تاکنون در این رابطه اقدامات جدی و تأثیرگذاری انجام نشده و جاذبه‌های بوم‌گردی و گردشگری

¹. Yang & Fik

². Thampi

³. Gthinji

دهستان مورد توجه قرار نگرفته است. به همین منظور مسئولان و فعالان این حوزه باید نقشه راه اصولی و متناسب با ظرفیت‌های هر منطقه را طراحی کنند تا بتوانند در توسعه بسترهای گردشگری، اشتغال‌زایی و تولید ثروت در این دهستان گام بردارند. توجه به بوم‌گردی در دهستان پنجهزاره می‌تواند ارزش افزوده بالایی را برای اقتصاد فراهم سازد که برای دستیابی به این مهم باید برنامه‌ریزی اصولی وجود داشته باشد.

مبانی نظری تحقیق

امروزه گردشگری و زیرشاخه‌های آن یکی از بزرگترین بخش‌های اقتصادی در دنیا به شمار می‌رود که در اغلب کشورهای جهان مورد توجه قرار گرفته است. بنابراین گسترش گردشگری به عنوان یک راهبرد جدید در توسعه می‌تواند نقش مهمی در متنوع سازی اقتصاد جوامع محلی ایفا نماید. در این راستا یک مقصد گردشگری را می‌توان به عنوان زمینه‌ای وسیع‌تر تعریف کرد که در آن محیط‌های طبیعی، جنگلی و مرتعی زیرکشت غالب است و ویژگی‌های طبیعی، اقتصادی و اجتماعی فرهنگی ویژه، مانند سنت‌ها، همکاری محلی، اعتماد و عمل متقابل به طور هماهنگ در آن وجود دارد، و مانند یک محصول گردشگری واحد به شمار می‌رود که کوچک مقیاس، سازگار با طبیعت، دارای رنگ و بوی بومی و به عبارت دیگر، پایدار است (رامزی و اسماعیل فل^۱، ۲۰۰۶: ۶). گردشگری‌های وابسته به منابع طبیعی و زیست محیطی و چشم-اندازهای طبیعی از جمله اکوتوریسم است که پیوند عمیقی با اهداف توسعه پایدار گردشگری دارند (فرانسه^۲، ۱۹۹۷: ۱۷). بنابراین، گردشگری پایداری به عنوان شکلی از اشکال نوین گردشگری (مانند گردشگری دانشگاهی، ماجراجو، کشاورزی، انسان‌شناختی، خاص، سبز، روستایی، فرهنگی، اقتصادی، زیست‌محیطی، دوستی با طبیعت، قومی، طبیعی، مخاطره، شکار، علمی، آرام‌بخش، پایدار، پیاده‌روی، دریایی، بیابان، حیات وحش و باستان‌شناختی) بوده و دربرگیرنده پردازش معنایی خاص خود است. زیرا توسعه پایدار گردشگری ریشه در توسعه پایدار دارد و گردشگری را به سمت پایداری و سازگاری با محیط زیست خود می‌کشاند. توسعه پایدار گردشگری جایگزین به زیرمجموعه‌های متعددی قابل تقسیم است که طبیعت‌گردی یکی از مهمترین زیرمجموعه‌های آن است. طبیعت‌گردی خود به دو زیرشاخه اساسی بوم‌گردی یا اکوتوریسم و گردشگری متکی بر طبیعت تقسیم می‌شود (باتلر^۳، ۱۹۹۰: ۴۲). بنابراین، اکوتوریسم یا بوم‌گردی یکی از دو زیرشاخه طبیعت‌گردی است که منتج از تلفیق علوم زیست‌شناختی، زمین‌شناختی و جغرافیایی و بوم-شناختی با گردشگری است. فرهنگستان زبان و ادب فارسی با کمک سازمان میراث فرهنگی کشور کلمه اکوتوریسم را طبیعت‌گردی معنی کرده است؛ اما با توجه به ظهور ژئوتوریسم در ۱۰ سال اخیر در ایران و جهان معادل‌سازی این واژه با طبیعت‌گردی چندان صحیح نیست و بهتر است معادل بوم‌گردشگری را برای اکوتوریسم در نظر گرفت. زیرا از نظر ریشه لغوی از دو جزء Eco و Tourism ساخته شده است که پیشوند Eco برگرفته از ریشه ای یونانی به معنی آمیزه‌ای از مفاهیم محیط زیست و زیستگاه و Tourism به معنای گردشگری است؛ این مفهوم بیش از هر چیز طبیعت را تداعی می‌کند. در فارسی کلمه بوم را معادل Eco قرار داده‌اند و به نوعی به Eco-Tourism، بوم‌گردی می‌توان گفت (سجاسی قیداری و همکاران،

¹. Ramsey & Schaumleffel

². France

³. Butler

۱۳۹۰: ۴۴-۴۵). ایجاد اشتغال و توسعه منطقه‌ای از جمله نقش‌های اثربخش توسعه بوم‌گردی است. بنابراین، امروزه صنعت گردشگری، به ویژه بوم‌گردی به عنوان رویکردی جدید برای توسعه همزیستی انسان و اجتماع با محیط طبیعی به منظور بهره‌وری پایدار اقتصادی، با رهیافت اقتصاد اکولوژیکی در توسعه مناطق جایگاه چشمگیری یافته است. پیوند متقابل توسعه پایدار و بوم‌گردی (اکوتوریسم)، متمایزکننده این شیوه از گردشگری با سایر گونه‌های گردشگری روستایی است. به عبارتی دیگر نمود عینی و حداکثری توسعه پایدار گردشگری در اکوتوریسم است که در آن برخلاف سایر الگوهای گردشگری مسئولیت بالایی برای گردشگران ایجاد می‌کند (شاو ویلیام^۱، ۲۰۰۴: ۱۲۳). به طور اجمال تبعات اقتصادی اکوتوریسم یا بوم‌گردی را در مناطق طبیعی می‌توان در موارد زیر طبقه‌بندی کرد،

۱- اکوتوریسم یا بوم‌گردی در سطح محلی ایجاد اشتغال می‌کند. این اشتغال به طور مستقیم، هم مربوط به خود گردشگری و هم مربوط به بخش‌های متنوع حمایت و مدیریت منابع می‌شود.

۲- اکوتوریسم یا بوم‌گردی صنایع سودآور محلی را توسعه می‌بخشد و در سطح محلی از طریق احداث هتل‌ها، رستوران‌ها، سیستم‌های حمل و نقل، صنایع دستی و ارمغان‌های محلی و خدمات راهنما به منطقه رونق می‌دهد.

۳- اکوتوریسم سبب جذب ارز خارجی می‌شود و از این طریق نیز به اقتصاد محلی و منطقه‌ای و ملی کمک می‌کند.

۴- اکوتوریسم یا بوم‌گردی به اقتصاد محلی رونق می‌بخشد و به ویژه در مناطق روستایی که شغل کشاورزی ممکن است ناکافی یا پراکنده باشد، باعث وسعت و تنوع اشتغال می‌شود.

۵- اکوتوریسم یا بوم‌گردی به اقتصاد محلی از طریق ایجاد تقاضا، به تولیدات کشاورزی مساعدت می‌کند و سبب تزریق سرمایه می‌شود.

۶- اکوتوریسم یا بوم‌گردی سبب بهره‌برداری سودمند از اراضی می‌شود که برای کشاورزی به عنوان زمین‌های حاشیه‌ای به شمار می‌روند و بدین ترتیب باعث می‌شوند که گستره‌های بزرگی از اراضی با پوشش طبیعی باقی بمانند.

با توجه به مرور مطالعات انجام شده به صورت کلی، تحقیقات در زمینه بوم‌گردی نگاشته شده که می‌توان به برخی از آنها اشاره کرد از جمله: وتسی و همکاران^۲ (۲۰۱۴) در مطالعه‌ای به اهمیت گردشگری سبز در ارتباط با گردشگری پایدار، در یونان اشاره کرده‌اند. آنها با استفاده از روش تحلیل محتوا و اطلاعات جغرافیایی GIS مناطق گردشگری از ۴۱۹ سایت اطلاعات و داده در یونان، بیان نموده‌اند که حمایت از گردشگری سبز همراه با منافع اقتصادی، باعث حفاظت و بهبود میراث فرهنگی و محیط‌زیست خواهد شد. کتوت و دوی^۳ (۲۰۱۴) با استفاده از روش ارزیابی داده‌های تصمیم‌گیری و داده‌های حاصل از پرسشنامه و مصاحبه با پنج خبره گردشگری نشان دادند که از یک سو فعالیت‌های گردشگری می‌توانند سبب بهبود رفاه جامعه محلی شوند و از سوی دیگر فعالیت‌های گردشگری می‌توانند باعث کاهش ارزش‌های سنتی -محلی و کاهش کیفیت محیط‌زیست گردند. بنابراین باید بین جنبه‌های اقتصادی، اجتماعی -فرهنگی و زیست-محیطی تعادل و توازن برقرار باشد. میرزاده کوهشاهی و دهقانی (۱۳۹۵) در پژوهشی که به بررسی نقش

^۱. Shaw & Williams

^۲. Votsi et al

^۳. Ketut & Dewi

پتانسیل‌های بوم‌گردی بندرعباس در جذب گردشگران پرداختند و به این نتیجه رسیده‌اند که این شهرستان از لحاظ منابع طبیعی، جذابیت‌های پیرامون و دسترسی، از وضعیت مناسبی برخوردار است، اما از نظر امکانات رفاهی گردشگران کمبودهایی دارد که لازم است دولت و بخش خصوصی در راستای رفع این کمبودها اقدام نمایند. مرادی مسیحی و قاسمی (۱۳۹۳) نقش گردشگری را در توسعه اقتصادی روستای الیتپه شهرستان بهشهر بررسی کردند. نتایج تحقیق نشان داد به دلیل آسیب‌پذیر بودن روستا از جاذبه گردشگری عباس‌آباد، نیازمند بازنگری و ارائه سیاست‌های مناسب در جهت رفع محدودیت‌ها و استفاده از مزیت‌های نسبی موجود می‌باشد. بر این اساس برنامه‌ریزی گردشگری می‌تواند در این ناحیه موجب تنوع اقتصاد محلی و رونق فعالیتهای اقتصادی به صورت سازمان یافته در حوزه گردشگری شده و زمینه توسعه پایدار روستایی را فراهم آورد. نسترن و حجه فروش (۱۳۹۱) در پژوهشی با عنوان سنجش توانمندی‌های بوم‌گردی مناطق حفاظت شده با استفاده از GIS (مطالعه موردی: پناهگاه حیات وحش قمیشلو) با استفاده از مدل برنامه‌ریزی مشارکتی (SWOT) به شناسایی نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها و مدل AHP به وزن‌دهی معیارهای انتخاب شده پرداختند. نتایج محققان نشان داد که این منطقه از لحاظ شرایط آب و هوایی، چشم‌اندازهای طبیعی، وجود قلعه‌های تاریخی می‌تواند به عنوان یکی از قطب‌های گردشگری استان به شمار آید. فرجی‌راد و احسانی (۱۳۹۰) در مقاله‌ای با هدف بررسی نقش اقامتگاه‌های محلی (خوشه‌سار بوم‌گردی) بر ارتقای سطح زندگی جامعه محلی با تأکید بر روستاهای گرمه (کویر مرکزی ایران) و شیب دراز (جزیره قشم) به این نتیجه دست یافتند که وجود اقامتگاه‌های بومی در مناطق روستایی مورد مطالعه باعث ارتقا و بهبود کیفیت زندگی جامعه بومی شده که این امر یکی از ویژگی‌های اصلی اکوتوریسم است.

فرضیه‌های تحقیق

در فرایند پژوهش، مشخص کردن مسأله‌ی پژوهش و طراحی فرضیه برای پاسخ‌گویی به آن امری ضروری است. بنابراین فرضیه عبارت است از حدس و گمان اندیشمندان درباره‌ی ماهیت، چگونگی و روابط بین پدیده‌ها، اشیا و متغیرها که پژوهشگر را در تشخیص نزدیکترین و محتمل‌ترین راه برای کشف مجهول کمک می‌کند (حافظ‌نیا، ۱۳۸۹: ۱۲۳). فرضیه‌های تحقیق بدین شرح می‌باشد:

بین بوم‌گردی و ایجاد و افزایش اشتغال در دهستان پنجهزاره رابطه معنی‌داری وجود دارد.

بین بوم‌گردی و ارتقای سطح درآمد مردم دهستان پنجهزاره رابطه معنی‌داری وجود دارد.

بین بوم‌گردی و افزایش میزان سرمایه‌گذاری در دهستان پنجهزاره رابطه معنی‌داری وجود دارد.

روش تحقیق

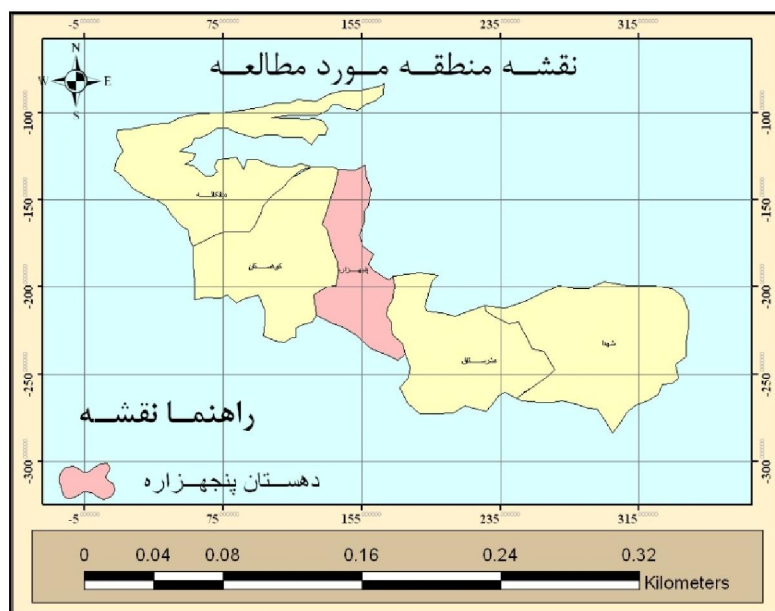
پژوهش از نوع کاربردی و روش تحقیق آن نیز که بر پژوهش موردی استوار است، توصیفی-تحلیلی است. در این راستا با هدف مطالعه و بررسی نقش بوم‌گردی در توسعه اقتصادی دهستان پنجهزاره، به مرور مبانی نظری مرتبط با موضوع، از روش کتابخانه‌ای و برای کسب داده‌های مورد نیاز به شیوه پیمایش میدانی که ابزار سنجش آن پرسشنامه محقق ساخته است، بهره گرفته شده است. جامعه آماری در این تحقیق کارشناسان و صاحب‌نظران سازمان‌ها و مؤسسات دولتی و خصوصی فعال در حوزه گردشگری شهرستان بهشهر تشکیل می‌دهند. حجم نمونه این پژوهش با استفاده از روش گلوله برفی انجام شده که تعداد ۷۰ نفر

به عنوان نمونه تعیین شدند. برای انتخاب نمونه‌ها از روش نمونه‌گیری هدفمند (نمونه در دسترس) استفاده شد و نمونه‌ها در سازمان‌ها و مؤسسات دولتی و خصوصی (مرتبط با حوزه‌ی گردشگری) انتخاب و مورد مطالعه قرار گرفتند. به منظور ارزیابی اعتبار گویه‌ها از روش اعتبار صوری استفاده شده است. برای اندازه‌گیری اعتبار صوری، پرسشنامه به ۷ نفر از اساتید و صاحب‌نظران داده شد و بر مبنای نظرات آنان پرسشنامه اصلاح شد. سپس پرسشنامه کلی اصلاح شده در بین ۳۰ نفر از پاسخگویان به صورت نمونه، مورد آزمون قرار گرفت که ضریب آلفای کرونباخ به دست آمده از این آزمون برابر با ۰/۸۲۷ بود. در نهایت برای تحلیل و آنالیز داده‌های به دست آمده با استفاده از نرم‌افزار SPSS و آزمون کای اسکوئر (خی دو)، به تحلیل نقش گردشگری در توسعه اقتصادی دهستان پنجهزاره از دیدگاه کارشناسان و صاحب‌نظران بخش‌های دولتی و خصوصی پرداخته شد.

معرفی منطقه مورد مطالعه

دهستان پنجهزاره براساس سرشماری سال ۱۳۹۵ جزء بخش مرکزی شهرستان بهشهر بوده است. این دهستان دارای ۱۹۶/۳ کیلومتر مربع مساحت در قسمت جنوب‌غربی شهرستان بهشهر واقع شده است. و شامل ۹ روستا که عبارتند از (پاسند، تازه آباد، محمدآباد، رودبار، ولم، شیرداری، چالکده، غریب‌محله و گالش‌محله) می‌باشد. این دهستان تقریباً در موقعیت ریاضی ۳۶ درجه و ۳۰ دقیقه طول جغرافیایی و ۵۳ درجه و ۴۰ دقیقه عرض جغرافیایی واقع شده است (شکل ۱).

دهستان پنجهزاره با برخورداری از تنوع منابع طبیعی، جاذبه‌ها و تنوع گونه‌ای، تنوع اقلیمی و داشتن آب و هوای کوهستانی، وجود عوارض طبیعی و نظیر آن، یکی از مناطق بوم‌گردی شهرستان بهشهر محسوب می‌شود. از مهمترین جاذبه‌های این منطقه، می‌توان به چشمه کهوا و آبشار اسبه او روستای غریب‌محله، آبشار دمدمی روستای چالکده، چشمه گت غارزم روستای محمدآباد، جنگل سرسبز پاسند رز (در مسیر روستای پاسند به روستای رودبار) اشاره کرد (شکل‌های ۲ تا ۵).

شکل ۱- موقعیت جغرافیایی منطقه مورد مطالعه (منبع: نگارندگان، ۱۳۹۶)

یافته‌های تحقیق

یافته‌های توصیفی پژوهش

یافته‌های حاصل از ویژگی‌های جمعیت‌شناختی افراد نمونه نشان می‌دهد که ۴۱/۵ درصد از پاسخگویان را زنان و ۵۸/۵ درصد را مردان تشکیل می‌دهد که بیشترین تعداد پاسخگویان با ۵۴/۹ درصد دارای تحصیلات لیسانس بوده‌اند. به لحاظ محل کار و فعالیت، ۶۳/۱ درصد پاسخگویان در سازمان‌های دولتی و ۳۷/۹ درصد در سازمان‌ها و مؤسسات غیردولتی و خصوصی مشغول به فعالیت بوده‌اند. از نظر سنی بیشترین تعداد پاسخگویان مربوط به گروه سنی ۴۰-۳۶ ساله است که ۳۷ درصد پاسخگویان را شامل می‌شود. همچنین در ارتباط با سابقه فعالیت، یافته‌ها بیانگر آن است که بیشترین فراوانی (۴۷/۷ درصد) مربوط به پاسخگویانی است که بین ۱۱ تا ۱۵ سال سابقه داشته‌اند.

یافته‌های استنباطی پژوهش

تأثیر بوم‌گردی در ایجاد و افزایش اشتغال

جدول ۱- توزیع فراوانی و درصد معتبر شاخص‌های نقش بوم‌گردی در ایجاد و توسعه اشتغال

رتبه	میانگین وزنی از ۵	کل	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	گویه‌ها
۴	۳/۳۱	۷۰	۱۸	۳۰	۱۲	۶	۴	فراوانی ایجاد فرصت‌های شغلی جدید در منطقه
		۱۰۰	۲۵/۷	۴۲/۹	۱۷/۱	۸/۶	۵/۷	درصد
۶	۳/۲۷	۷۰	۲۰	۲۱	۱۳	۱۱	۵	فراوانی ایجاد فرصت‌های شغلی جدید برای جوانان
		۱۰۰	۲۸/۶	۳۰	۱۸/۶	۱۵/۷	۷/۱	درصد
۹	۲/۷۵	۷۰	۱۸	۱۷	۱۵	۱۴	۶	فراوانی ایجاد فرصت‌های شغلی جدید برای زنان
		۱۰۰	۲۵/۷	۲۴/۳	۲۱/۴	۲۰	۸/۶	درصد
۵	۳/۳	۷۰	۳۲	۱۱	۱۱	۸	۸	فراوانی تنوع فرصت‌های شغلی
		۱۰۰	۴۵/۷	۱۵/۷	۱۵/۷	۱۱/۴	۱۱/۴	درصد
۷	۳/۱۴	۷۰	۲۵	۱۵	۱۲	۹	۹	فراوانی کاهش نرخ بیکاری در منطقه
		۱۰۰	۳۵/۷	۲۱/۴	۱۷/۱	۱۲/۹	۱۲/۹	درصد
۳	۳/۳۴	۷۰	۱۱	۳۱	۱۶	۷	۵	فراوانی ایجاد و توسعه کارآفرینی
		۱۰۰	۱۵/۷	۴۴/۳	۲۲/۹	۱۰	۷/۱	درصد
۲	۳/۳۸	۷۰	۲۳	۲۳	۱۲	۱۰	۲	فراوانی فراهم شدن امکان اشتغال برای بیکاران فصلی و جذب نیروهای مازاد سایر بخش‌ها
		۱۰۰	۳۲/۹	۳۲/۹	۱۷/۱	۱۴/۳	۲/۹	درصد
۱	۳/۴۷	۷۰	۳۲	۱۵	۱۳	۷	۳	فراوانی افزایش اشتغال موقت، پاره‌وقت و فصلی
		۱۰۰	۴۵/۷	۲۱/۴	۱۸/۶	۱۰	۴/۳	درصد
۸	۲/۹۲	۷۰	۲۳	۱۰	۲۴	۸	۵	فراوانی گسترش فعالیت‌های بخش زراعی، باغی و دامی
		۱۰۰	۳۲/۹	۱۴/۳	۳۴/۳	۱۱/۴	۷/۱	درصد

منبع: (یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶)

با توجه به داده‌های جدول (۱)، در مورد نقش بوم‌گردی در ایجاد و توسعه اشتغال در دهستان پنجهزاره، بیشترین درصد نمونه آماری مربوط به شاخص مزبور در سطح زیاد تا خیلی زیاد با ۶۷/۱ درصد مربوط به گویه افزایش اشتغال موقت، پاره‌وقت و فصلی با میانگین وزنی ۳/۴۷ از ۵ و کمترین درصد حاصل شده در سطح زیاد تا خیلی زیاد با ۵۰ درصد مربوط به ایجاد فرصت‌های شغلی جدید برای زنان با میانگین وزنی ۲/۷۵ از ۵ بوده است. میانگین‌های شاخص نقش گردشگری در ایجاد و توسعه اشتغال به زعم پاسخگویان ۳ از ۵ به دست آمده که در بین گویه‌های سنجش نقش گردشگری در ایجاد و توسعه اشتغال، گویه افزایش اشتغال موقت، پاره‌وقت و فصلی با میانگین ۳/۴۷، فراهم شدن امکان اشتغال برای بیکاران فصلی و جذب نیروهای مازاد سایر بخش‌ها با میانگین ۳/۳۸، ایجاد و توسعه کارآفرینی با میانگین ۳/۳۴ به ترتیب بیشترین تأثیر را در شاخص نقش بوم‌گردی در ایجاد و توسعه اشتغال داشته‌اند. همچنین گویه ایجاد فرصت‌های شغلی جدید برای زنان با میانگین ۲/۷۵ کمترین تأثیر را در شاخص مزبور داشته است.

تأثیر بوم‌گردی در ارتقای سطح درآمد مردم

جدول ۲- توزیع فراوانی و درصد معتبر شاخص‌های نقش بوم‌گردی در ارتقای سطح درآمد مردم

رتبه	میانگین وزنی از ۵	کل	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	گویه‌ها
۳	۳/۲۱	۷۰	۱۵	۳۰	۱۱	۸	۶	فراوانی
		۱۰۰	۲۱/۴	۴۲/۹	۱۵/۷	۱۱/۴	۸/۶	درصد
۵	۳/۱۲	۷۰	۱۶	۲۷	۱۰	۹	۸	فراوانی
		۱۰۰	۲۲/۹	۳۸/۶	۱۴/۳	۱۲/۹	۱۱/۴	درصد
۷	۳/۰۴	۷۰	۹	۵	۲۳	۱۸	۱۵	فراوانی
		۱۰۰	۱۲/۹	۷/۱	۳۲/۹	۲۵/۷	۲۱/۴	درصد
۲	۳/۳	۷۰	۱۴	۱۴	۲۴	۱۰	۸	فراوانی
		۱۰۰	۲۰	۲۰	۳۴/۳	۱۴/۳	۱۱/۴	درصد
۳	۳/۲	۷۰	۲۷	۱۶	۱۶	۶	۵	فراوانی
		۱۰۰	۳۸/۶	۲۲/۹	۲۲/۹	۸/۶	۷/۱	درصد
۴	۳/۱۸	۷۰	۱۵	۲۷	۱۴	۸	۶	فراوانی
		۱۰۰	۲۱/۴	۳۸/۶	۲۰	۱۱/۴	۸/۶	درصد
۵	۳/۱۲	۷۰	۱۹	۲۵	۱۶	۵	۵	فراوانی
		۱۰۰	۲۷/۱	۳۵/۷	۲۲/۹	۷/۱	۷/۱	درصد
۶	۳/۰۸	۷۰	۱۶	۲۹	۱۵	۵	۵	فراوانی
		۱۰۰	۲۲/۹	۴۱/۴	۲۱/۴	۷/۱	۷/۱	درصد
۳	۳/۲	۷۰	۳۲	۱۶	۱۰	۱۰	۲	فراوانی
		۱۰۰	۴۵/۷	۲۲/۹	۱۴/۳	۱۴/۳	۲/۹	درصد
۱	۳/۵۴	۷۰	۴۴	۱۱	۶	۶	۳	فراوانی
		۱۰۰	۶۲/۹	۱۵/۷	۸/۶	۸/۶	۴/۳	درصد

منبع: (یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶)

با توجه به داده‌های جدول (۲)، در مورد نقش بوم‌گردی در ارتقاء سطح درآمد مردم، بیشترین درصد نمونه آماری مربوط به شاخص مزبور در سطح زیاد تا خیلی زیاد با ۷۸/۲ درصد مربوط به گویه بهبود سطح زندگی مردم با میانگین وزنی ۳/۵۴ از ۵ و کمترین درصد حاصل شده در سطح زیاد تا خیلی زیاد با ۲۰ درصد مربوط به افزایش توانایی زنان سرپرست خانوار در تهیه مسکن موردنیاز با میانگین وزنی ۳/۰۴ از ۵ بوده است. میانگین‌های شاخص نقش بوم‌گردی در ارتقاء سطح درآمد مردم به زعم پاسخگویان ۳ از ۵ به دست آمده که در بین گویه‌های سنجش نقش بوم‌گردی در ارتقاء سطح درآمد مردم، بهبود سطح زندگی مردم با میانگین ۳/۵۴، افزایش توانایی جوانان در تهیه مسکن مورد نیاز با میانگین ۳/۳، افزایش قدرت خرید ساکنان بومی و محلی و بالا رفتن سطح توانایی مردم در بهره‌مندی از خدمات رفاهی با میانگین ۳/۲ به ترتیب بیشترین تأثیر را در شاخص نقش بوم‌گردی در ارتقاء سطح درآمد مردم داشته‌اند. همچنین گویه افزایش توانایی زنان سرپرست خانوار در تهیه مسکن مورد نیاز با میانگین ۳/۰۴ کمترین تأثیر را در شاخص مزبور داشته است.

تأثیر بوم‌گردی در افزایش سرمایه‌گذاری

جدول ۳- توزیع فراوانی و درصد معتبر شاخص‌های نقش بوم‌گردی در افزایش سرمایه‌گذاری

رتبه	میانگین وزنی از ۵	کل	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	گویه‌ها
۲	۳/۲۸	۷۰	۶	۳۰	۱۹	۸	۷	فراوانی افزایش سرمایه‌گذاری در زمینه فعالیت‌های تولیدی مرتبط با گردشگری
		۱۰۰	۸/۶	۴۲/۹	۲۷/۱	۱۱/۴	۱۰	درصد
۱	۳/۴	۷۰	۱۱	۲۷	۱۷	۹	۶	فراوانی افزایش سرمایه‌گذاری در زمینه تأسیسات زیربنایی مرتبط با گردشگری
		۱۰۰	۱۵/۷	۳۸/۶	۲۴/۳	۱۲/۹	۸/۶	درصد
۵	۳/۱۵	۷۰	۱۰	۲۰	۲۰	۱۱	۹	فراوانی افزایش سرمایه‌گذاری در زمینه خدمات رفاهی مربوط به گردشگری در منطقه
		۱۰۰	۱۴/۳	۲۸/۶	۲۸/۶	۱۵/۷	۱۲/۹	درصد
۴	۳/۱۸	۷۰	۸	۲۴	۱۶	۱۷	۵	فراوانی افزایش سرمایه‌گذاری افراد بومی در گردشگری منطقه
		۱۰۰	۱۱/۴	۳۴/۳	۲۲/۹	۲۴/۳	۷/۱	درصد
۳	۳/۲۱	۷۰	۹	۲۴	۱۶	۱۵	۶	فراوانی جذب سرمایه‌های بخش خصوصی در گردشگری منطقه
		۱۰۰	۱۲/۹	۳۴/۳	۲۲/۹	۲۱/۴	۸/۶	درصد
۷	۲/۸	۷۰	۵	۱۹	۱۵	۱۹	۱۲	فراوانی جذب سرمایه‌های خارجی در گردشگری منطقه
		۱۰۰	۷/۱	۲۷/۱	۲۱/۴	۲۷/۱	۱۷/۱	درصد
۶	۳/۱	۷۰	۹	۲۱	۱۶	۱۶	۸	فراوانی فراهم نمودن مشوق‌های مادی برای جذب سرمایه‌ها در تحرک‌بخشی گردشگری
		۱۰۰	۱۲/۹	۳۰	۲۲/۹	۲۲/۹	۱۱/۴	درصد

منبع: (یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶)

با توجه به داده‌های جدول (۳)، در مورد نقش بوم‌گردی در افزایش میزان سرمایه‌گذاری، بیشترین درصد نمونه آماری مربوط به شاخص مزبور در سطح زیاد تا خیلی زیاد با ۵۴/۳ درصد مربوط به گویه افزایش سرمایه‌گذاری در زمینه تأسیسات زیربنایی مرتبط با گردشگری با میانگین وزنی ۳/۴ از ۵ و کمترین درصد حاصل شده در سطح زیاد تا خیلی زیاد با ۳۴/۲ درصد مربوط به گویه جذب سرمایه‌های خارجی در گردشگری منطقه با میانگین وزنی ۲/۸ از ۵ بوده است. میانگین‌های شاخص نقش بوم‌گردی در افزایش میزان سرمایه‌گذاری به زعم پاسخگویان ۳ از ۵ به دست آمده که در بین گویه‌های سنجش نقش بوم‌گردی در افزایش سرمایه‌گذاری، گویه افزایش سرمایه‌گذاری در زمینه تأسیسات زیربنایی مرتبط با گردشگری با میانگین ۳/۴، افزایش سرمایه‌گذاری در زمینه فعالیت‌های تولیدی مرتبط با گردشگری با میانگین ۳/۲۸ و جذب سرمایه‌های بخش خصوصی در گردشگری منطقه با میانگین ۳/۲۱ به ترتیب بیشترین تأثیر را در شاخص نقش بوم‌گردی در افزایش میزان سرمایه‌گذاری داشته‌اند. همچنین گویه فراهم نمودن مشوق‌های مادی برای جذب سرمایه‌ها در تحرک‌بخشی گردشگری با میانگین ۳/۱ کمترین تأثیر را در شاخص مزبور داشته است.

آزمون فرضیه‌های تحقیق

فرضیه اول: بین بوم‌گردی و ایجاد و افزایش اشتغال در دهستان پنجهزاره معنی‌داری رابطه وجود دارد

جدول ۴- تحلیل آزمون خی دو (کای دو) بر اساس نقش بوم‌گردی در ایجاد اشتغال

نام متغیر	میزان خی دو	درجه آزادی	سطح معناداری	نتیجه گیری
ارتباط بین گردشگری و ایجاد اشتغال	۲۶/۲	۴	۰/۰۰۰	تایید فرضیه

منبع: (یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶)

تحلیل آماری خی دو (کای دو) در ارتباط با نقش بوم‌گردی در ایجاد اشتغال در دهستان پنجهزاره با مقدار آزمون ۲۶/۲ و درجه آزادی ۴، سطح معناداری ۰/۰۰۰ به دست آمده که می‌توان استنباط کرد که بین بوم‌گردی و ایجاد اشتغال در دهستان پنجهزاره در سطح ۰/۰۰۰ رابطه معناداری مشاهده می‌گردد (جدول ۴).

فرضیه دوم: بین بوم‌گردی و ارتقاء سطح درآمد مردم در دهستان پنجهزاره معنی‌داری رابطه وجود دارد

جدول ۵- تحلیل آزمون خی دو (کای دو) بر اساس نقش بوم‌گردی در ارتقاء سطح درآمد مردم

نام متغیر	میزان خی دو	درجه آزادی	سطح معناداری	نتیجه گیری
ارتباط بین بوم‌گردی و ارتقاء سطح درآمد مردم	۲۷/۳	۴	۰/۰۰۰	تایید فرضیه

منبع: (یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶)

تحلیل آماری خی دو (کای دو) در ارتباط با نقش بوم‌گردی در ارتقاء سطح درآمد مردم دهستان پنجهزاره با مقدار آزمون ۲۷/۳ و درجه آزادی ۴، سطح معناداری ۰/۰۰۰ به دست آمده که می‌توان استنباط کرد که بین بوم‌گردی و ارتقاء سطح درآمد مردم دهستان پنجهزاره در سطح ۰/۰۰۰ رابطه معناداری مشاهده می‌گردد (جدول ۵).

فرضیه سوم: بین بوم‌گردی و افزایش میزان سرمایه‌گذاری در دهستان پنجهزاره معنی‌داری رابطه وجود دارد

جدول ۴- تحلیل آزمون خی دو (کای دو) بر اساس نقش بوم‌گردی در افزایش میزان سرمایه‌گذاری

نام متغیر	میزان خی دو	درجه آزادی	سطح معناداری	نتیجه گیری
ارتباط بین بوم‌گردی و افزایش میزان سرمایه‌گذاری	۲۱/۶	۴	۰/۰۰۰	تایید فرضیه

منبع: (یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶)

تحلیل آماری خی دو (کای دو) در ارتباط با نقش بوم‌گردی در افزایش میزان سرمایه‌گذاری در دهستان پنجهزاره با مقدار آزمون ۲۱/۶ و درجه آزادی ۴، سطح معناداری ۰/۰۰۰ به دست آمده که می‌توان استنباط کرد که بین بوم‌گردی و افزایش میزان سرمایه‌گذاری در دهستان پنجهزاره در سطح ۰/۰۰۰ رابطه معناداری مشاهده می‌گردد (جدول ۶).

نتیجه گیری

گردشگری از جمله صنایعی است که کمترین وابستگی را به تکنولوژی آلاینده دارد. توسعه خدمات جهانگردی نه فقط اصالت منطقه را برجسته می‌کند، بلکه از نتیجه آن می‌توان در حفظ و ساماندهی این اصالت و نیز در به وجود آوردن توازن بهینه بین منابع و استفاده مناسب از آن برای رشد و توسعه منابع طبیعی و ملی بهره برد و همزمان با آن از مزایای اقتصادی آمد و شدهای مربوط برخوردار شد. برای افزایش درآمدهای عمومی کشور و کاهش وابستگی اقتصاد آن به درآمد حاصل از فروش نفت لازم است از ظرفیت‌های زیستی، حفظ منابع طبیعی و صنعت گردشگری بیش از پیش استفاده شود. حساسیت و آسیب‌پذیری محیط زیست به صورت مستقیم از طریق گردشگری انگیزه مهمی را برای حفاظت از تنوع زیستی، به ویژه در کشورهای در حال توسعه ایجاد کرده است. بوم‌گردی به مثابه یکی از انواع صنعت گردشگری در چارچوب الگوهای فضایی گردشگری و در راستای گردشگری پذیر مقاصد، قابلیت بسیاری در زمینه تطبیق‌پذیری محیطی در گردشگری پایدار دارد. از این‌رو توجه به بوم‌گردی برای پاسخگویی به تقاضا گردشگر در چارچوب جریان گردشگری جهانی موجب می‌شود قابلیت‌های گردشگری و راهکارهای توسعه در آن مناطق مختلف سنجدیده شود تا از این طریق با شکل‌گیری جریان گردشگری، اشتغال‌زایی و افزایش درآمد برای ساکنان محلی نواحی مستعد اینگونه گردشگری شکل گیرد. این تحقیق که با هدف بررسی نقش بوم‌گردی در توسعه اقتصادی دهستان پنجهزاره صورت گرفته است. نتایج تحقیق حاضر در راستای اهداف مطرح شده و با توجه به فرضیات مطرح شده و همچنین، رابطه بین متغیرهای مورد تحقیق، نشان می‌دهد که افزایش اشتغال موقت، پاره‌وقت و فصلی با میانگین ۳/۴۷، فراهم شدن امکان اشتغال برای بیکاران فصلی و جذب نیروهای مازاد سایر بخش‌ها با میانگین ۳/۳۸، ایجاد و توسعه کارآفرینی با میانگین ۳/۳۴ به ترتیب بیشترین تأثیر را در شاخص نقش بوم‌گردی در ایجاد و توسعه اشتغال داشته‌اند. در میان گویه‌های سنجش نقش بوم‌گردی در ارتقاء سطح درآمد مردم منطقه، بهبود سطح زندگی مردم با میانگین ۳/۵۴، افزایش توانایی جوانان در تهیه مسکن مورد نیاز با میانگین ۳/۳، افزایش قدرت خرید ساکنان بومی و محلی و بالا رفتن سطح توانایی مردم در بهره‌مندی از خدمات رفاهی با میانگین ۳/۲ به ترتیب بیشترین تأثیر را در شاخص نقش بوم‌گردی در ارتقاء سطح درآمد مردم داشته‌اند. در میان گویه‌های سنجش نقش بوم‌گردی در افزایش سرمایه‌گذاری در دهستان پنجهزاره، افزایش سرمایه‌گذاری در زمینه تأسیسات زیربنایی مرتبط با گردشگری با میانگین ۳/۴، افزایش سرمایه‌گذاری در زمینه فعالیت‌های تولیدی مرتبط با گردشگری با میانگین ۳/۲۸ و جذب سرمایه‌های بخش خصوصی در گردشگری منطقه با میانگین ۳/۲۱ به ترتیب بیشترین تأثیر را در شاخص نقش بوم‌گردی در افزایش میزان سرمایه‌گذاری داشته‌اند. نتایج آزمون فرضیه‌های مطرح شده نشان می‌دهد که:

بین بوم‌گردی و ایجاد و افزایش اشتغال در دهستان پنجهزاره رابطه معنی‌داری وجود دارد.

بین بوم‌گردی ارتقای درآمد مردم دهستان پنجهزاره رابطه معنی‌داری وجود دارد.

بین بوم‌گردی و افزایش میزان سرمایه‌گذاری در دهستان پنجهزاره رابطه معنی‌داری وجود دارد.

بررسی و مقایسه نتایج پژوهش حاضر با پژوهش‌های پیشین نشان می‌دهد که نتایج به دست آمده در

این تحقیق با نتایج به دست آمده در تحقیقات وتسی و همکاران (۲۰۱۴)، کتوت و دوی (۲۰۱۴)، دیکسون و همکاران (۲۰۱۳)، میرزاده کوهشاهی و دهقانی (۱۳۹۵)، دیزج و همکاران (۱۳۹۵)، مرادی مسیحی و

قاسمی (۱۳۹۳) و نسترن و حجه فروش (۱۳۹۱)، سازگاری دارد زیرا همگی در مطالعات خویش دریافتند که رونق گردشگری در یک منطقه، توسعه اقتصادی را به دنبال خواهد داشت. از مجموع آنچه که بیان شد می‌توان به این نتیجه رسید که توانمندیها و جاذبه‌های بوم‌گردی در دهستان پنجهزاره به دلیل تنوع، منحصر به فرد بودن، برای توسعه اقتصادی شهر مناسب است. بنابراین با توجه به پتانسیل‌های مناطق طبیعی دهستان پنجهزاره، می‌توان نتیجه گرفت این دهستان از لحاظ منابع طبیعی، جذابیت‌های پیرامون و دسترسی، وضعیت مناسبی دارد ولی از نظر امکانات رفاهی توریست کمبودهایی دارد که در این زمینه دولت یا بخش خصوصی می‌تواند با مطالعه‌ی کامل و جامع منطقه با توجه به توان‌های آن و با لحاظ کردن اصول زیربنایی توسعه‌ی پایدار در جهت رفع کمبودهای منطقه اقدام کند.

منابع و مآخذ:

۱. بیرانوند، اسماعیل، ۱۳۸۷، تحلیل فضایی جاذبه‌های اکوتوریسم شهرستان خرم‌آباد، پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد جغرافیا گرایش برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه اصفهان.
۲. رامشت، محمدحسین، فیض الهی، مریم، ۱۳۹۲، اولویت‌گذاری و رتبه‌بندی کانون‌های گردشگری دشت ابراهیم یزد، پژوهش‌های برنامه‌ریزی فضایی، سال سوم، شماره ۲.
۳. سجاسی قیداری، حمداله، رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا، پورطاهری، مهدی، ۱۳۹۰، پهنه‌بندی پتانسیل بوم‌گردی حوزه نفوذ شهری با استفاده از روش تلفیقی تصمیم‌گیری چندمعیاره TOPSIS و GIS، دو فصلنامه پژوهش‌های بوم‌شناسی شهری سال دوم، شماره چهارم.
۴. حافظ‌نیا، محمدرضا، ۱۳۸۹، مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی، انتشارات سمت، تهران
۵. صداقتی، عاطفه، فغفوریان، مهسا، ۱۳۹۰، برنامه‌ریزی راهبردی توسعه صنعت گردشگری راهی برای توسعه اقتصادی شهرها نمونه موردی شهر نیشابور، اولین کنفرانس اقتصاد شهری ایران، مشهد، دانشگاه فردوسی مشهد.
۶. فرجی‌راد، عبدالرضا، احسانی، فاطمه، ۱۳۹۰، بررسی تاثیر اقامتگاه‌های محلی (خوشه‌سار بوم‌گردی) بر ارتقاء سطح زندگی جامعه محلی (با تاکید بر روستای گرمه و شیب دراز)، فصلنامه جغرافیایی سرزمین، سال هشتم، شماره ۳۰.
۷. کرمی‌پور، عارفه، ۱۳۹۱، نقش صنعت گردشگری در توسعه اقتصاد منطقه‌ای؛ شناخت امکانات و محدودیت‌ها در ایران و جهان، دومین همایش ملی راهکارهای توسعه اقتصادی با محوریت برنامه‌ریزی منطقه‌ای، دانشگاه آزاد واحد سنندج، صص ۴-۶.
۸. مرادی مسیحی، وراز، قاسمی، علی، ۱۳۹۳، نقش گردشگری در توسعه اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی شهرستان بهشهر، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال سوم، شماره ۲.
۹. میرزاده کوهشاهی، مهدی، دهقانی، امین، ۱۳۹۵، بررسی نقش پتانسیل‌های بوم‌گردی بندرعباس در جذب گردشگران، پژوهش‌نامه فرهنگی هرمزگان، شماره ۱۱.
۱۰. نسترن، مهین، حجه فروش، شیلا، ۱۳۹۱، سنجش توانمندی‌های بوم‌گردی مناطق حفاظت شده با استفاده از GIS (مطالعه موردی، پناهگاه حیات وحش قمیشلو)، جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، دوره ۲۳، شماره ۲.
۱۱. نوری، غلامرضا، تقی‌زاده، زهرا، ۱۳۹۱، ارزیابی آسایش زیست اقلیمی سراب نیلوفر با شاخصهای (Evanz) و (Thermo-hydrometric) جهت فعالیت‌های بوم‌گردی، فصلنامه علمی پژوهشی اکوبیولوژی تالاب دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهواز، سال سوم، شماره ۱۲.
12. Butler, R.W. 1990. Alternative Tourism. Pious Hope or Trojan Horse? Journal of Travel Research, 28(3), pp. 40-45.
13. France, L. 1997. The Earth Scan Reader in Sustainable Tourism; Earth scan, London.
14. GthinjiMwanji, W. 2006. An evaluation of the use of eco labeling Within the Eco Tourism Sector, University of East Anglia.

15. Ketut, L., & Dewi, Y. 2014. Modeling the relationships between tourism sustainable factors in the traditional village of Pancasari. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 135, pp.57-63.
16. Ramsey, M. & Schaumleffel, N.A. 2006. Agritourism and Rural Economic Development; *Indiana Business Review*, fall 2006 : pp. 6-9.
17. Shaw, G & Williams, A.M. 2004. *Tourism and Tourism Spaces*; SAGE Publications London Thousand Oaks_ New Delhi.
18. Thampi, S. 2005. Ecotourism in Kerala India. Lesson from Eco Development Project in Periyar Tiger Reserve, No 13.
19. Votsi, N.E.P., Mazaris, A.D., Kallimanis, A.S., & Pantis. J.D. 2014. Natural quiet: an additional feature reflecting green tourism development in conservation areas of Greece. *Tourism Management Perspectives*, 11, pp.10-17.
20. Yang, Y & Fik, T. 2014. Spatial effects in regional tourism growth, *Annals of Tourism Research* 46, pp 144–162.

